הנסיגה מלבנון והזירה הפנים ישראלית

יהודה בן-מאיר

קשה מאוד לנתח ולהעריך את השלכותיה של הנסיגה מלבנון על הזירה הפנימית בישראל זמן קצר כל כך אחרי הנסיגה. ראשית, ידוע שדעת הקהל מתאפיינת בתגובה מאוחרת: השפעותיה האלקטורליות של מלחמת יוה"כ ניכרו במלואן רק לאחר שלוש שנים וחצי, בבחירות שנערכו ב-1977. כל ניסיון למדוד דעת קהל ימים או אפילו מספר שבועות לאחר מאורע כה דרמטי, הינו בעייתי. שנית, בשלב כה מוקדם חסרים עדיין נתונים רבים, והבסיס האמפירי, החיוני כל-כך לניתוחן של מגמות בדעת הקהל, כמעט ואינו קיים. לכן צריך לראות מאמר זה כספקולטיבי באופיו, על רקע אילוצים אלה. בהתבסס על ניסיון העבר ואבחנות כלליות, כמו גם על מספר עקרונות מתחום הפסיכולוגיה החברתית, אנסה לבחון כמה מההשלכות קצרות וארוכות הטווח של הנסיגה מלבנון על הזירה הפנים ישראלית.

אבחנה אחת ניתן לעשות בבטחה. הנסיגה מלבנון, ככזאת, זוכה לתמיכה רבה בדעת הקהל הישראלית. בסקר שנערך ע"י ד"ר מינה צמח בערב שלאחר השלמת נסיגתו החפוזה של צה"ל מלבנון, נשאל מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת בישראל: "בהלקח כל הנתונים בחשבון, האם הנסיגה מלבנון היתה צעד נכון או לא". 72% השיבו בחיוב, לעומת 20% שהתנגדו. בהינתן הקיטוב הקיים כעת בדעת הקהל בחברה הישראלית, ולאור העובדה שקשה היום למצוא הסכמה רחבה בנושא כלשהו — רוב כזה גדול (מעל 3.5 ל-1) הוא מרשים למדי. אכן, ניתן לדבר כמעט על קונצנזוס לאומי, התומך בנסיגה מלבנון. לאור הכיסוי השלילי שניתן לנסיגתו החפוזה של צה"ל, שלוותה בתמונות קשות של הנפת דגלי מחבלי חזבאללה, החוגגים, על שרידי ביצוריו הנטושים של צה"ל — מרשימה מידת התמיכה הגבוהה, המצביעה עד כמה עייף ומיואש היה הציבור הישראלי מ-18 שנות מעורבותה הטראגית של ישראל בלבנון.

למרות שמוקדם עדיין לעסוק בכך, ניתן להצביע על שני תחומים בהם יש לנסיגה השלכות אפשריות על דעת הקהל. **התחום הראשון** קשור לתדמית, למעמד ולפופולריות של ראש הממשלה אהוד ברק. **התחום השני** שאמור להיות מושפע באופן עקיף מהנסיגה הוא דעת הקהל באשר להמשך תהליך השלום. נכונותה של ישראל לויתורים מרחיקי לכת, הכוללים נסיגות עמוקות ביהודה ושומרון, במסלול הפלסטיני, כמו גם נכונותה לתמוך בהסכם שלום עם סוריה על בסיס נסיגה מרמת הגולן, יכולות להיות מושפעות מתוצאותיה של הנסיגה מלבנון מבחינת השפעתה על הביטחון ושגרת החיים של יישובי הצפון. יש לעקוב אחר ההתפתחויות של דעת הקהל בשני הנושאים בחודשים הקרובים, כדי להגיע למסקנות מדויקות יותר באשר להשפעת הנסיגה עליהם. בשלב זה ניתן רק לשער, ובכל מקרה, הכל יהיה תלוי, כמובן, בהתפתחויות העתידיות בגבולה הצפוני של ישראל.

בטווח הקצר, תרמה הנסיגה למעמדו ולפופולריות של ראש הממשלה ברק. בסקר הנזכר נשאלו הנדגמים האם שינו את דעתם — לטוב או לרע — על ראש הממשלה לאחר הנסיגה. 23% ענו שדעתם הפכה לחיובית יותר, בעוד ש-18% שינו דעתם לשלילה. 58% לא שינו את עמדתם. נראה שהנסיגה עזרה לראש הממשלה לצבור יותר נקודות בקרב דעת הקהל בשני תחומים: אמינות ונחישות. ברק התחייב באופן ברור, לפני הבחירות, "להחזיר את הבנים הביתה" תוך שנה. לאחר היבחרו, חזר ברק שוב ושוב על מחויבות זו באופן ברור ובלתי משתמע לשני פנים. עניין זה הפך למעין "מבחן ליטמוס" לאמינותו- ואין להכחיש, כי הוא אכן עמד במבחן.

במהלך השנה הראשונה, בה כיהן ברק בתפקידו, הוא נתפס כהססן, במיוחד בזירה הפוליטית הפנימית. ככל שהזמן עבר הלכה ונשחקה תדמיתו כמנהיג חזק, שיביא לשינוי

ברק מציע למעשה דוקטרינת ביטחון חדשה — ישראל תגן על עצמה מתוך גבולותיה תוך שהיא משתמשת במלוא יכולתה ההרתעתית והתגובתית.

וליתר החלטיות בזירה הפוליטית הישראלית הבלתי יציבה. דבר זה בא לביטוי בפיחות המתמיד שחל בפופולריות של ברק בשנה האחרונה. הדבקות וההתמדה, בהם ביצע ברק את הנסיגה מלבנון, כמובטח, תרמו רבות לשיקום תדמיתו כמנהיג החלטי וחזק. הנסיגה

נתפסה בקרב הציבור הישראלי כ"בייבי של ברק", ונראה בבירור שהוא מקדם את הרעיון כמעט לבדו, למרות ההתנגדות החריפה מצד הפיקוד העליון של צה"ל. אפילו כמה ממבקריו ויריביו הפוליטים החריפים ביותר הודו, כי ברק הוכיח מנהיגות בכך שקבל החלטות קשות, שיש בהן משום סיכון פוליטי חמור, וקידם את ביצועם עד להשלמתם. הנסיגה מלבנון וכן ההחלטה המפתיעה, שאושרה ע"י הכנסת והממשלה ביום אחד, להעביר את אבו-דיס לפלסטינים, שיקמה את תדמיתו כמנהיג חזק. ניתן לצפות על רקע האירועים האלה, שבימים הקרובים יחול שיפור במעמדו של ברק בסקרים.

ניתן כבר לראות סימנים ראשונים לשיפור זה. בסקר, שנערך ע"י ד"ר מינה צמח בשבוע האחרון של מאי, ושפורסם ב-2 ביוני, נשאל מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת מספר שאלות באשר לתפקודו של ראש הממשלה ברק. התוצאות הצביעו על שיפור ראוי לציון בהשוואה לתוצאות באפריל. בסקר מחודש אפריל, הצהירו 24% שאהוד ברק "מקיים את הבטחותיו לציבור", בעוד שבמאי הגיע השיעור ל-37% (עלייה של 13%). באפריל העניקו כ-38% מהנשאלים הערכה חיובית לברק על תפקודו כראש ממשלה. בסקר של מאי ההערכה החיובית לתפקודו הגיעה ל-47% מהנדגמים, בעוד ש-50% העריכו אותם כשליליים. לא ניתן, כמובן, להסיק מסקנות על-בסיס סקר אחד. אולם תוצאות הסקר של מאי עשויות להצביע על מגמה של היפוך ועל תחילתה של נסיקה בתמיכה בראש הממשלה.

יש לציין, במאמר מוסגר, שהנסיגה מלבנון מהווה דוגמה נוספת מצויינת לחשיבות, שניתנת בתהליך קבלת ההחלטות הלאומי בישראל, לזהותו של ראש הממשלה, ובמיוחד לעברו הצבאי. כמו המקרה של רבין ותהליך אוסלו, הישגיו הצבאיים של ברק ומומחיותו הבלתי ניתנת לערעור בעניינים ביטחוניים היו חיוניים ליכולתו לקדם את הנסיגה למרות ההתנגדות הנוקשה, הכמעט מוחלטת, של הפיקוד העליון בצה"ל. אין איש מפקפק בסמכותה של כל ממשלה או של כל ראש ממשלה לקבל החלטה מסוג זה, וכך גם איש לא יטיל ספק בחובתו של הצבא לבצעה. עם זאת, קשה להאמין שאישים כמו יוסי ביילין ושלמה בן-עמי מסוגלים היו לגייס את התמיכה הנדרשת בקבינט, בכנסת ובקרב הציבור להחלטה בסדר גודל כזה, לאור ההתנגדות החזקה של צה"ל ולאור אזהרותיהם מטילות המורא של הצבא וקהילת המודיעין.

יש להדגיש, כי ההשלכות החיוביות של הנסיגה על מעמדו של ראש הממשלה ועל יכולתו לקדם את המשא ומתן המדיני בתחומים אחרים תלויות בהתפתחויות שיחולו בגבול הצפוני של מדינת ישראל. אין ספק, שהנסיגה נושאת עמה סכנות רבות ובכל הקשור לראש הממשלה ברק, מהווה הימור גדול. ראש הממשלה הבטיח לציבור הישראלי בכלל ולתושבי גבול הצפון בפרט, שהנסיגה לא תפגע, אלא תקדם את הביטחון ותאפשר את שגרת החיים של התושבים באזור. כדי לקיים הבטחה זו, ברק התחייב לנקוט בתגובה מסיבית כנגד אינטרסים לבנונים או סורים בכל מקרה של השגת גבול או התקפה כנגד אזרחים או חיילים ישראלים. ברק הצהיר באופן חד-משמעי, שלאחר שצה"ל נסוג לגבול הבינלאומי, עצמת התגובה על כל הפרה תהיה הרבה יותר גבוהה מבעבר. על התחייבות זו חזרו שרי הממשלה וגם הרמטכ"ל.

נראה, כי הציבור הישראלי, בכללו, מאמין לברק. יותר מכך, התחייבות זו מצדו נראית כמפורשת. כמו הבטחתו של ברק לצאת מלבנון כך גם הבטחתו זאת משמשת מבחן לאמינותו. ברק מציע למעשה דוקטרינת ביטחון חדשה – ישראל תגן על עצמה מתוך גבולותיה תוך שהיא משתמשת במלוא יכולתה ההרתעתית והתגובתית. נראה, כי הציבור הישראלי נכון לתת לברק הזדמנות להוכיח את נכונותה של דוקטרינה זו, על אף הספקות לגביה. התחושה היא, שיש לחכות ולראות כיצד מתפתחים הדברים. אם תהיה התקפה מעבר לגבול כנגד אזרחים או חיילים ישראלים ואם מדינת ישראל תימנע מתגובה אווירית מסיבית על תשתיות בלבנון כמו גם על הכוחות הסורים בלבנון – מעמדו של ברק ומידת הפופולריות שלו יספגו מכה קשה בעיני הציבור הישראלי.

התחום השני - השפעת הנסיגה על עמדות הציבור באשר לתהליך השלום, נובעת ישירות מהנאמר לעיל. ההצלחה או הכישלון של דוקטרינת הביטחון החדשה של ברק עשויה להשפיע באופן משמעותי על דעת הקהל הן באשר לנסיגה העתידית האפשרית מיהודה ושומרון והן באשר להסכם שלום עם סוריה.

למרות שיש הבדל עצום בין סוגיית לבנון לבין סוגיית הגדה כמו גם בין לבנון ורמת הגולן, הציבור נוטה לערוך השוואות. אם תוצאות הנסיגה מלבנון יוכיחו, כי ניתן לבסס ביטחון על הרתעה המשולבת בתמיכה בינלאומית, אף אם יש בכך ויתור על טריטוריה, עשויה להיות לכך השפעה משמעותית על הגישה של הציבור הישראלי לוויתורים טריטוריאלים בחזיתות אחרות. אפילו כך, יש להיות זהירים ולא להחפז להסיק מסקנות מוטעות שכן שאלת יהודה ושומרון וזו של רמת הגולן הן שתי סוגיות שונות וכל אחת מהן קשורה למערכת רגשות ותפיסות שונות. אם אכן הנסיגה מלבנון תשא תוצאות חיוביות, יתכן שתהיה לכך, בסופו של דבר, השלכה שונה על הערוץ הפלשתיני ועל הערוץ הסורי.

לבנון אינה יהודה ושומרון. שלא כמו ביהודה ושומרון אין מתיישבים יהודים בלבנון ולציבור הישראלי אין רגשות לאומיים — היסטוריים ודתיים — הקושרים אותם לאדמת לבנון. אף על פי כן, יש מאפיין אחד דומה — בשני המקרים המאבק הוא בין צה"ל לבין אוכלוסייה מקומית גדולה ועוינת. הנוכחות של צה"ל בלבנון וההתמודדות עם אירועי האינתיפאדה הציגו לציבור בישראל את הבעיות של שליטה על עם אחר ואת ההשלכות

בביצוע נסיגה חד-צדדית מרצועת הביטחון, ברק איבד את קלף המפתח שלו במאבק על דעת הקהל בסוגיית הגולן.

השליליות, שיש לחיכוך מתמיד של צה"ל באוכלוסייה עוינת, על מדינת ישראל בכלל ועל צה"ל בפרט. הגרעין הקשה של ההתנגדות לכל ויתור ביהודה ושומרון מעוגן באידיאולוגיה של ארץ ישראל השלמה, אך הדאגות והפחדים של רוב הישראלים בנוגע לוויתורים מרחיקי לכת ביהודה ושומרון הם בתחום הביטחון. האתגר הניצב בפני ברק הוא לשכנע את הציבור הישראלי שהפרדה בין הישראלים לפלסטינים ויצירת גבול בין-לאומי מוכר בין מדינת ישראל לבין המדינה הפלשתינאית, יגבירו ולא יקטינו את רמת הביטחון של מדינת ישראל. הצלחת דוקטרינת הביטחון החדשה כפי שיושמה בלבנון יכולה לקדם את הסיכוי של ברק להשיג מטרה זו .

רמת הגולן היא סיפור שונה. במקרה זה, ישראל לא ניצבת מול אכלוסיה עוינת, והמשך שליטה ברמת הגולן אינו פוגע במורל של חיילי צה"ל. לקחי לבנון פחות ישימים לגבי רמת הגולן. מצד שני, בביצוע נסיגה חד-צדדית מרצועת הביטחון, ברק איבד את קלף המפתח שלו במאבק על דעת הקהל בסוגיית הגולן. מתוך סיקרי דעת קהל שבוצעו במהלך חצי השנה האחרונה, ניתן ללמוד, כי קיימת התנגדות משמעותית לנסיגה מלאה מרמת הגולן. לעומת זאת החיבור בין הסכם שלום עם סוריה ונסיגה מרצועת הביטחון זכה בעבר להתייחסות שונה — חיובית בעיקרה. השתוקקות הציבור הישראלי לצאת מלבנון יחד עם הבטחת ביטחון יישובי גבול הצפון הייתה כה חזקה, שרבים היו מוכנים לשלם את המחיר של פינוי הגולן. טיעון זה אינו ישים יותר ולכן השגת רוב תומך לפינוי מלא של רמת הגולן נראית עתה קשה יותר. עם זאת כדאי לזכור, כי אם המצב בלבנון ידרדר לעימות צבאי, הערכה זו עשויה להשתנות במהירות.

עדכן אסטרטגי

עדכן אסטרטגי יוצא לאור על-ידי
מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, רמת אביב, תל אביב 69978

•

עדכן אסטרטגי מתפרסם בעברית ובאנגלית
ותוכנו המלא מוצג באתר האינטרנט של המרכז.
כתובת האתר: http:www.tau.ac.il/jcss/quarterly.html